

موسیقی ارمنستان

مقدمه

بدون شك موسیقی ارمنستان در هنر موسیقی مشرق زمین بخصوص در تکامل تمدن موسیقی شرق میانه نقش بسیار مهمی را ایفا نموده است. متأسفانه تا کنون موزیکولوگها چندان بدان توجهی نداشته اند و فقط در سالهای اخیر عده ای پی به اهمیت آن برده و در کشف سنت و حالات آن کوششهایی نموده اند.

شاید دلیل عدم توجه به موسیقی ارمنستان وجود بعضی عقایدی است که آنرا جزئی از موسیقی ترک می شمارد قدر مسلم اینست که موسیقی ارمنستان نه فقط جزئی از تمدن موسیقی ترک نیست بلکه باید آنرا از نقطه نظر تکاملی رابطی بین موسیقی یونان و یونان و ایران دانست. علاوه بر این موسیقی ارمنستان دارای تاریخ بسیار قدیمی مذهبی بوده است و یقیناً می توان ادعا کرد که در تمدن موسیقی این سرزمین تأثیرات ناشی از آداب و رسوم مذهبی بحد و فور وجود داشته ولی هنوز فرصت کافی برای تحقیقات عمیقی در این سنت قدیمی بدست نیامده است.

ملت ارمنستان را شاید بتوان با استعدادترین ملل در هنر موسیقی دانست، با توجه به اقوام همسایه آن که غالباً دارای تمدن های درخشانی

بوده‌اند میتوان به این موضوع پی برد که نبوغ ذاتی موسیقی این قوم در هیچ ملت دیگری یافت نمیشود.

تمدن موسیقی ارمنستان یکی از نادرترین تمدن‌هایست که توانسته است هنر موسیقی را در خود، در طی قرون متمادی حفظ نماید و آنرا به تکامل برساند. مسلماً تکامل این هنر همیشه بطور خود بخود صورت نگرفته است بلکه هنرمندان پرارزش ارمنستان سعی فراوان نمودند که موسیقی ملی خود را تا حد امکان حفاظت کنند و تکامل و عظمت آنرا به جهانیان بشناسانند. این کوشش و جدیت مسلماً بی نتیجه نماند چه پس از مدت کوتاهی این هنرمندان توانستند موفقیت‌های شایانی در مورد اشاعه موسیقی ارمنستان بدست بیاورند. از جمله کسانی که توانستند موسیقی ملی ارمنی را رواج داده و بدیگران عرضه دارند میتوان «کومیتاس»^۱ و «واریتابد»^۲ را نامبرد. خدمت این دو تن بموسیقی ارمنستان و اشاعه آن مسلم است. آنها با جمع آوری و نشر موسیقی فولکلور ارمنستان توانستند توجه جهانیان را به تنوع موسیقی آن دیار معطوف سازند.

در سال ۱۹۲۴ مجموعه دیگری که از آثار موسیقی ارمنستان منتشر شد^۳ و ناشر آن یک «سازمان فرهنگی ارمنی»^۴ در شهر نیویورک بود برای بار دیگر موسیقی ارمنی را به امریکاییان شناسانید.

علاوه بر کتب و مجموعه‌های منتشره درباره موسیقی ارمنستان آهنگسازان معاصر هم در راه زنده کردن این موسیقی نقش بزرگی ایفا کردند. این آهنگسازان که در حقیقت میتوان آنها را «فولکلوریست» نامید سعی کردند در اثرات خود از تم‌های محلی ارمنی استفاده کنند و تقریباً سبک بخصوصی را بوجود آورند. از جمله آهنگسازان فولکلوریست ارمنی میتوان «سروانتیانس»^۵ «اکمالیان»^۶ «سپندیاروف»^۷ «ملیکیان»^۸

Vartabed - ۲   Komitas (Gomidas) - ۱

Songs of Armenia - ۳

Armenian Educational Foundation - ۴

Ekmalian - ۶   Servantdyants - ۵

Melikian - ۸   Spendiariow - ۷

« تیگرونو »^۱ و « آفازاریان »^۲ را نامبرد که آهنگساز اخیر بیش از سایرین تحت تأثیر موسیقی ایران قرار گرفته است .

مسلماً عده بسیاری از آهنگسازان بنام و معاصر ارمنی از آهنگهای بومی این سرزمین استفاده‌های بسیاری برده‌اند که از آن جمله میتوان هنرمند بزرگ معاصر « آرام خاچاطوریان »^۳ را نامبرد .

موسیقی فولکلور

ملودی های موسیقی فولکلور ارمنستان غالباً بسیار ملایم و در ضمن دارای حرکت می باشد و مانند بیشتر فولکلورهای قدیمی جهان دارای سازندگان بخصوصی نیست . این ملودی ها به گوش غربی ها چندان غریب نمی باشد و فقط میتوان گفت که غریبانی که با ذات موسیقی ارمنستان آشنائی ندارند از تمام این ملودی ها چه مربوط به رقص ، کار (سنگتراشی و کوهکنی) و چه حماسی و عشقی باشد ، یکنوع حالت ملانکولی قوی احساس مینمایند .

ملودی های فولکلوریک قسمت های کوهستانی این سرزمین از ملودی های دشت های پست آن متفاوت است ، در واقع ملودی هاییکه در ارتفاعات کوه های آراارات و دره های این جبال یافت میشود غالباً دارای فواصل بزرگ تری میباشد تا مثلاً ملودی های دشتهای جنوب دریایچه وان . با وجود اینکه هر دو موسیقی از آن قوم واحدی میباشد .

این نکته بسیار مهم از نظر محققین دور نمانده است و آنرا طبیعی ترین روش تکامل ملودی میدانند بدین معنی که ملودی در دشتهای پهناور و پست دارای فواصل کوچکتر و در ارتفاعات با توجه به احتیاجات محل طبعاً دارای فواصل بزرگتری است .

در موسیقی جدید ارمنستان چه بصورت طبیعی چه بصورت « تنظیم یافته » گاهی فواصلی مانند آرپژ بگوش میرسد که مسلماً اصیل نبوده بلکه بخوبی تأثیر تمدن غرب مربوط به نواحی آلپ را نمایان میسازد .

نکته کارا کترستیک ملودی های ارمنی خاتمه یافتن آنهاست بدین معنی که ملودی غالباً موقع پائین آمدن فواصل دوم را مصرف میکند و خاتمه

۱ - Tigranow - ۲ - Aghazarian

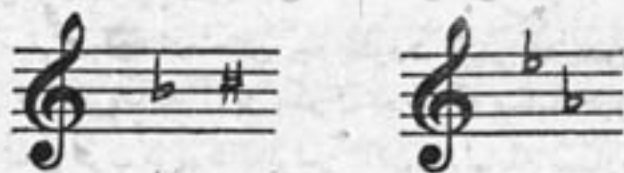
۳ - A. Khatschaturian

ملودی هم اکثراً روی فاصله سوم گام قرارداد. البته ملودی های اقوام دیگر این قسمت از جهان هم با تفاوت هائی، دارای چنین فرمی است و لسی میتوان گفت که این سیستم يك فرم تثبیت شده ارمنی است که، حتی گاهی در استفاده از آن بیش از اندازه اغراق میشود.

گام

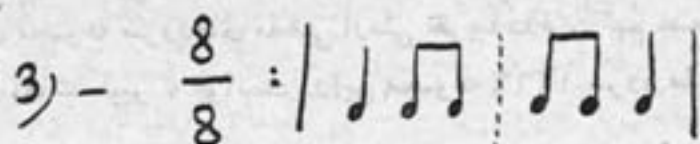
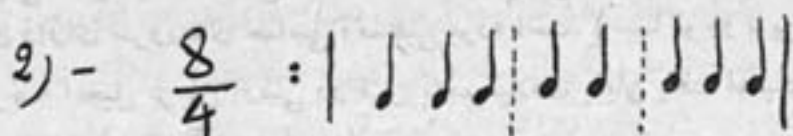
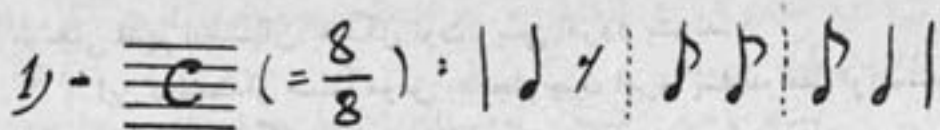
گامهای این موسیقی هنوز بطور شایسته بررسی نشده است و لسی محققین قرن اخیر در تجسّسات خویش بدین نتیجه رسیده اند که در موسیقی ارمنستان بنحوی انکارناپذیر عوامل و عناصر موسیقی قدیم یونان یافت می-شود. نکته جالب در این گامها که غالباً ۵ صدائی و دارای فرم خاصی میباشد تکامل بعدی آن است. این تکامل بدین صورت روی داده است که بمرور زمان مقدار معنابهی از عناصر موسیقی بدون فرم شرقی که قسمت اعظم آنرا جزئیاتی از مقامات ایرانی تشکیل میداد وارد موسیقی ارمنستان شد. البته تلفیق این موسیقی تازه وارد با موسیقی ارمنستان در تمام نواحی این سرزمین کوهستانی یکسان انجام نگرفت و میتوان تأکید کرد که این موسیقی خارجی غالباً بصورت قشر جدیدی روی موسیقی ارمنستان را که تمدن قدیمی یونانی و ارمنی در آن پنهان بود پوشانید.

نکته دیگر قابل ذکر اینست که در موقیع نوشتن غالب گامهای ارمنی به شکل نت نویسی امروز در علامات ترکیبی و ترتیب آن تغییراتی بوجود میآید که در پایین نمونه های آن ذکر میشود:

ضرب

ضرب موسیقی کوهستانی جبال آارات مانند ملودی های آن غالباً ساده میباشد البته گاهی هم ضربهاییکه دارای تقسیمات جالب و متنوع میباشد شنیده میشود که اینک چند نمونه از آنرا ذکر میکنیم:

ریتم های موسیقی ارمنستان مثل ممالکی مانند هندوستان ، چین و اندونزی دارای معانی خاصی بوده و بخصوص در مراسم مذهبی آن سرزمین نقش مهمی را ایفا میکرده است ، کتابهای زیادی درباره ضربهای موسیقی ارمنی تحریر شده است که یکی از مهمترین آنها در اینجا ذکر میگردد .
در موسیقی ارمنستان گروههای ضربی متنوع بسیاری وجود دارد که اکثراً غیر از موسیقی ارمنستان هیچ سیستم موسیقی دیگری آنرا دارا نیست تفکیک ضربها و تقسیم بندی آنها به گروههای بسیار کوچکتر و حساستر و تلفیق و همناوازی آنها بایکدیگریکی از جالبترین مباحث تحقیقات موسیقی میباشد که میتوان آنرا بطور صددرصد یک هنری شرقی شناخت و چه بسا میتوان ادعا کرد که بیشتر ماده خام این ضربها از ایران و قسطنطنیه وارد آن سرزمین شده است .

موسیقی ارمنستان از مدتها قبل توجه موزیکولوگ های اروپائی را بخود جلب کرده است ولی متأسفانه باید اذعان کرد که این دانشمندان بیشتر به موسیقی غیر فولکلوریک آن توجه داشته اند. معینا نباید فراموش کرد که موزیکولوگهای مزبور سعی بسیار نمودند که شاید موفق به انتقال خط

P. Aubry, Le rythme tonique dans la Poésie liturgique - ۱
et dans le chant des églises chrétiennes au Moyen-Age,
Paris 1903

موسیقی قدیم ارمنستان به شکل نوت نویسی امروز بشوند. این دانشمندان مسلماً موفق به انجام چنین امری نشدند فقط توانستند به کشف مهمی نائل گردند. یعنی اثبات کنند که موسیقی ارمنستان در قرن سوم میلادی دارای سرودهای حماسی و مذهبی بوده است. (بسیار توجه باین نکته که ترجمه انجیل بزبان ارمنی در قرن پنجم میلادی پایان یافت اهمیت وجود سرودهای مذهبی بیشتر میشود).

اولین مجموعه سرودهای مذهبی ارمنی تقریباً در قرن نهم جمع آوری گردید، «سهاک کبیر» توانست در این مجموعه ۱۱۶۶ سرود مذهبی را بگنجاند.

تاریخ قطعی و اوج فرم ابتدائی سرودهای مذهبی ارمنی را که غالباً تحت تأثیر موسیقی سوری و یزانیس قرار داشتند، میتوان قرن هفتم میلادی دانست. قدرت این فرم موسیقی مذهبی بطور تقریب ۲۰۰ سال بطول انجامید.

قرن دوازدهم را میتوان تاریخی محسوب کرد که موسیقی مذهبی ارمنستان بار دیگر با اوج عظمت رسید ولی این عظمت نیز فقط مدت دو قرن ادامه داشت بطوریکه در قرن ۱۴ موسیقی مذهبی ارمنستان بسرعت سیر نزولی خود را طی کرد و در اوایل قرن ۱۵ دیگر خبری از ابهت و عظمت آن نبود.

دوره فترت موسیقی ارمنستان مدت زیادی بطول انجامید تا اینکه برای آخرین بار فعالیت های بسیاری برای احیاء مجدد آن شد. در این قرن بود که موسیقی این سرزمین سنت نوت نویسی دیرینه را کنار گذاشته و بشکل خط نوت و علامات ضربی معمول در غرب درآمد.

این فعالیت ها در اواخر قرن ۱۸ توسط شخصی بنام «باباهامپارتسوم» (۱۸۳۱) پایه گذاری گردید. شخص فوق نه فقط سعی داشت موسیقی مذهبی و سنتی ارمنستان را از نو احیاء کند و رواج دهد بلکه موفق شد تا حد زیادی تأثیرات هنر غیر ارمنی را از موسیقی خود خارج سازد و بعد از این تصفیه نگذارد عوامل خارجی وارد موسیقی ارمنستان شود.

موسیقیدانان دیگری که مسلماً سهم مهمی در احیای موسیقی مذهبی ارمنستان در قرون معاصر داشته اند عبارتند از: «چولکیان»، «اوتودیان»

« اوهانسیان » ، « ناراتیان » . و استاد مسلم موسیقی ارمنی کومبتاس و وارتابد .

سنت موسیقی کلیسایی ارمنستان نه فقط بین قوم ارمن رواج داشت بلکه بخارج هم سرایت کرد و «مس» های کلیسای ارمنی در بسیاری از کلیسا های نقاط دیگر از جمله ونیز، وین، قسطنطنیه و کلکته تقلید گردید.

درباره روابط بین موسیقی مذهبی ارمنستان و موسیقی قربانی یهود میتوان به کتاب پرارزشی که دانشمند بزرگ معاصر « کورت ساکس »^۱ تدوین کرده است مراجعه نمود^۲ . موزیکولوگ دیگر آلمانی بنام دکتر « هیکمان »^۳ هم درباره موسیقی کلیسایی ارمنستان جزوه ای تدوین کرده است که مسلماً قابل استفاده میباشد .

قدر مسلم اینست که موسیقی ارمنستان بخصوص موسیقی مذهبی آن که خوشبختانه روی آن تا اندازه ای مطالعه شده است دارای خصوصیات بسیار دیگری است که تشریح آن بعللی از عهده این مقاله خارج است . ولی همینقدر میتوان گفت که موسیقی ارمنستان بگوش اروپائیان خوش آیندتر از سایر موسیقی های شرق می باشد و شاید هم دلیل آن وجود « بل کانتو » و « ملیسم » های فراوان و زیبای ایرانی و یزانی باشد که ماده خام سرزمین ارمنستان را ساخته است.

دکتر خاچی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رتال جامع علوم انسانی

C. Sachs - ۱

The Rise of Music in the Ancient World, East - ۲
and West. New York 1943 p87 U.96

H. Hickmann - ۳

Kirchen musik in Ägypten, in Mu KXVII, 1947, - ۴
p. 162ff